

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ
SOCIAL IMPORTANCE OF CONSUMER CREDIT IN UKRAINE

Статтю присвячено кредитуванню фізичних осіб в Україні. Розглянуто соціальне значення кредитування фізичних осіб. Проведено аналіз ринку споживчого кредитування за останні роки. Проаналізовано вплив економіки країни на кредитування фізичних осіб. Виділено основні фактори, які стримують розвиток кредитування. Нині частка кредитів, наданих фізичним особам, у структурі кредитного портфеля банків України з кожним роком зростає. Споживчий кредит дає змогу населенню споживати товари і послуги до того, як споживачі спроможні їх оплатити. Тим самим споживчий кредит забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів. У макроекономічному плані споживчий кредит збільшує сукупний платоспроможний попит на предмети споживання і послуги, що стимулює розширення обсягів їхнього виробництва. Споживче кредитування має велике соціальне значення, оскільки сприяє: 1) збільшенню обсягів платоспроможного попиту населення; 2) прискоренню реалізації товарів широкого вжитку; 3) підвищенню життєвого рівня та добробуту громадян; 4) збільшенню обсягів реалізації товарів складної побутової техніки, легкових автомобілів; 5) активізації індивідуального житлового будівництва; 6) придбанню населенням об'єктів житлової нерухомості тощо. **Ключові слова:** споживчий кредит, кредитування, інфляція, банк, фізичні особи.

Стаття посвячена кредитуванню фізичних осіб в Україні. Рассмотрены социальное значение кредитования физических лиц в Украине. Рассмотрены социальное значение кредитования физических лиц.

Проведен анализ рынка потребительского кредитования за последние годы. Проанализировано влияние экономики страны на кредитование физических лиц. Выделены основные факторы, сдерживающие развитие кредитования. На сегодня удельный вес кредитов, предоставленных физическим лицам, в структуре кредитного портфеля банков Украины с каждым годом возрастает. Потребительский кредит дает возможность населению потреблять товары и услуги до того, как потребители способны их оплатить. Тем самым потребительский кредит обеспечивает повышение жизненного уровня потребителей. В макроэкономическом плане потребительский кредит увеличивает совокупный платежеспособный спрос на предметы потребления и услуги, стимулирует расширение объемов их производства. Потребительское кредитование имеет большое социальное значение, так как способствует: 1) увеличению объемов платежеспособного спроса населения; 2) ускорению реализации товаров широкого потребления; 3) повышению жизненного уровня и благосостояния граждан; 4) увеличению объемов реализации товаров сложной бытовой техники, легковых автомобилей; 5) активизации индивидуального жилищного строительства; 6) приобретению населением объектов жилой недвижимости и т. д.

Ключевые слова: потребительский кредит, кредитование, инфляция, банк, физические лица.

УДК 336.7

Аврамчук Л.А.

доцент кафедри банківської справи та страхування

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Кіча А.О.

студентка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

The article is devoted to lending to individuals in Ukraine. The social value of lending to individuals is considered. The analysis of the consumer lending market in recent years has been carried out. The influence of the economy of the country on lending to individuals is analyzed. The main factors that restrain the development of lending are highlighted. Today, the share of loans granted to individuals in the structure of the loan portfolio of Ukrainian banks is increasing year by year. Consumer loans enable consumers to consume goods and services before consumers are able to pay for them. Thus, consumer credit provides an increase in the living standards of consumers. In the macroeconomic terms, consumer credit increases the total solvent demand for consumer goods and services, which stimulates the expansion of their production volumes. To the date, there are a number of factors restraining the re-launch of the lending market. One of them is the presence of a significant number of non-performing loans in the Ukrainian banking system. As of June 2017, the level of problematic loans exceeded for 58%. The preconditions for a gradual restoration of the quality of the banks' loan portfolios are macroeconomic stabilization and a gradual restoration of incomes and corporate profits. Another factor is the very high interest rates on loans. Even if banks find a "conscientious" borrower the offered interest rates are not available to many. Despite a significant decrease of inflation in 2016–2017 and a more stable hryvnia, interest rates on loans to the population did not change significantly. Average bank nominal interest rates fluctuated in the range of 29–32% per annum. The high level of rates was determined by high interest rates on attraction of deposits and high credit risk assessment by banks. But in 2016, inflation dropped to 12.4%, and in 7 months (January–July) in 2017, inflation was already 8.2%. Thus, the real interest rate was on average more than 20%. The value of interest rates on loans was not influenced by even a significant decrease in the NBU discount rate from 22% in January 2016 to 12.5% in May 2017. Interest rates on loans to the population had only a slight downward trend: from 31.2% in January 2016 to 27.7% in August 2017. This suggests that banks see significant risks in the consumer lending market or simply feel uncertain when expanding this market niche. The third factor is the lack of reliable, solvent borrowers. The ability to take new loans is negatively affected by the high creditworthiness of the population and low real incomes. In 2018, one of the main threats to the banking market was the risk of inflation and, consequently, the forced increase of the National Bank's discount rate during the year to 18%. Such an increase was the response of the NBU to increasing price growth in 2017. If this rigorous monetary policy tool was not used, banks and depositors would be exposed to significant losses. Without such a containment of inflation rates in banks, the loan portfolio would also be devalued. The same would be the case with the real value of deposits of depositors. Consumer lending has a great social value as it promotes: 1) increase in the volume of solvent demand of the population; 2) accelerating the sale of consumer goods; 3) raising the standard of living and well-being of citizens; 4) increase volumes of sales of goods of complex home appliances, passenger cars; 5) intensification of individual housing construction; 6) the acquisition of residential real estate by the population, etc.

Key words: consumer credit, lending, inflation, bank, individuals.

Постановка проблеми. В Україні можливість кредитування фізичних осіб була започаткована у процесі банківської реформи, офіційною датою

якої є березень 1991 р., коли було ухвалено Закон України «Про банки і банківську діяльність». Проте, незважаючи на наявність юридичної бази та мож-

ливість реалізації механізму надання індивідуальних позик, кредитування фізичних осіб упродовж досить тривалого періоду часу здійснював лише Ощадний банк України, а інші комерційні банки більш активно почали працювати в цьому напрямі лише з 2000 р.

Споживчі кредити для українських громадян є найпривабливішою фінансовою послугою. За результатами досліджень компанії ОБК, проведеними за замовленням Незалежної асоціації банків України (НАБУ), щоквартально такими кредитами користується 13% громадян [3, с. 182].

З кожним днем актуальність споживчого кредиту зростає, тому що він вигідний обом суб'єктам ринку: банкам та населенню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над розкриттям цієї проблеми працювали такі науковці, як А. Даниленко, А. Міщенко, А. Мороз, А. Уляновський, В. Базилевич, В. Василенко, Д. Гриньков, І. Брідченко, Т. Павлюченко, В. Мамутов, Н. Меджибовська, Б. Едвардс, В. Гончаренко, В. Лагутін, І. Савлук, В. Сусіденко та ін. Проте в сучасних умовах нестабільності це питання потребує особливої уваги. Адже деякі економічні проблеми негативно впливають на платоспроможність населення, а тим самим – на розвиток споживчого кредитування. Тому дослідження цієї теми є актуальним у нинішніх умовах.

Постановка завдання. Завдяки поступовому виходу з банківської кризи після введення тимчасової адміністрації у майже 90 банках та націоналізації «Приватбанку» відновлено певну стабільність у фінансовій системі. Це може підвищити довіру населення до банківського сектору та дати можливість банкам відновити кредитування, в тому числі споживче. Тому важливим для економічного зростання є дослідження соціального значення споживчого кредитування та виявлення факторів, котрі затримують його розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні роки громадяни України з побоюванням почали ставитися до банківських позик, вважаючи за краще взяти кредит онлайн у МФО, що кредитують в інтернеті. Це пояснюється такими обставинами: нестабільні доходи населення; знецінення гривні; накручування ставок; масштабне закриття фінансових організацій по країні.

У результаті борги споживачів досягли високої позначки, відсоток проблемних кредитоотримувачів зріс. Із них заборгованість фізичних осіб – 93 мільярди гривень. Щоб урегулювати ситуацію, влада внесла корективи до Закону України «Про споживче кредитування». Зміни торкнулися актів, які стосуються відновлення кредитних угод [4].

За останнє десятиріччя економіка зовсім не зростала, а середньорічне зростання за останні два десятиріччя становило лише 0,8%. Рівень зайнятості населення падав у останні роки, і багато

молодих та кваліфікованих фахівців емігрували до європейських країн.

Крім того, макроекономічні проблеми, політичні заворушення та військовий конфлікт на сході України привели до жорсткої економічної та фінансової кризи у 2014–2015 роках (у 2015 році ВВП зменшився на 9,8%, а у 2014 році – на 6,5%), причому обсяг випуску продукції за дванадцять місяців скоротився на одну чверть. Слабка політика, непослідовність у проведенні реформ, відсутність верховенства права та корупція призвели до неухильного збільшення дисбалансу. З 2016 року спостерігається відновлення економічного зростання на рівні 2,3%. Для досягнення рівня сусідніх європейських країн та підвищення доходу на душу населення, який, за розрахунками, становить 2186 дол. США у 2016 році порівняно із 3891 дол. США у 2008 році (до економічної кризи) та з 4030 дол. США у 2013 році (до політичної кризи), Україні потрібне набагато швидше, стійке економічне зростання.

Спостерігалось сповільнення інфляції з 24,9% у 2014 році та 43,3% у 2015 році до 12,4% у 2016 році, 13,7% у 2017 році. Це спричинено підвищенням мінімальної заробітної плати у січні 2017 року. Хоча зростання цін залишається досить високим, його зниження може дозволити споживачам більш впевнено планувати великі витрати та брати нові кредити, якщо кредитори запропонують нижчі, більш прийнятні процентні ставки.

У 2016 році спостерігалось невелике зростання реальної заробітної плати (9,9%) після різкого падіння на майже 30% (–14,7% у 2014 році та –15,9% у 2015 році) і повернення до рівня 2013 року в червні 2017 року. Окрім цього, з 1 січня 2017 року виріс розмір мінімальної заробітної плати – до 3200 грн. Зростання доходів населення, безумовно, позитивно впливає на платоспроможність потенційних позичальників, що підвищує як бажання населення брати кредити, так і готовність фінансових установ їх надавати. Але слід зазначити, що індекс споживчих настроїв демонстрував дуже помірну позитивну динаміку, становивши лише 59,43 у червні 2017 року. Індекс доцільності робити великі покупки був нижчим та становив лише 57. Низький рівень споживчих настроїв означає стриманість споживачів у бажанні відновлювати споживання та брати для цього кредити, незважаючи навіть на покращення об'єктивних показників, таких як зменшення інфляції та зростання доходів.

За останні роки ринок споживчого кредитування дуже змінився. Через кризу з ринку пішло декілька банків, які займали значну частку у споживчому кредитуванні населення, а лідера ринку – «Приватбанк» – було націоналізовано. Незважаючи на попередні заяви банків про наміри збільшити обсяги кредитування, їхня фінансова звітність за минулий рік не показує різких змін у цьому напрямі.

Багато банків через кризу та більш жорсткі вимоги НБУ знизили апетит до ризиків та зробили вимоги до позичальників більш жорсткими. На кінець липня 2017 року загальний обсяг кредитів банків (за даними НБУ) становив 955 млрд грн, що на 5% нижче показника у 999 млрд грн у 2016 році. Особливу увагу слід звернути на те, що загальний обсяг кредитів, наданих населенню, станом на липень 2017 року становив 160 млрд грн (17% від загального кредитного портфеля), що свідчить про незначне зменшення обсягів порівняно з портфелем станом на січень 2016 року – 178 млрд грн (18% від загального кредитного портфеля).

Незважаючи на повільне макроекономічне відновлення з початку 2016 року, на ринку кредитування намітилися деякі позитивні зрушення. Зокрема, тенденція до зростання спостерігалася серед кредитів у гривні та кредитів до одного року. У січні 2016 року обсяг кредитів у гривні становив 79,8 млрд грн, у липні 2017 року він збільшився до 86,4 млрд грн (+8%). Обсяг короткострокових (до одного року) кредитів у січні 2016 року становив 38,1 млрд грн, до липня 2017 року він зріс до 43,4 млрд грн (+14%).

Нині є низка факторів, що стримують перезавантаження ринку кредитування. Одним із таких факторів є наявність в українській банківській системі значної кількості непрацюючих кредитів. Станом на червень 2017 року рівень проблемних кредитів перевищував 58%. Передумовами поступового відновлення якості кредитних портфелів банків є макроекономічна стабілізація та поступове відновлення доходів населення та прибутків підприємств.

Іншим фактором є дуже високі процентні ставки за кредитами. Навіть якщо банки і знаходять «сумлінного» позичальника, то ті процентні ставки, що вони йому пропонують, доступні небагатьом. Незважаючи на суттєве зниження інфля-

ції у 2016–2017 роках та більш стабільну гривню, процентні ставки за кредитами населенню суттєво не змінилися. Середні банківські номінальні процентні ставки коливалися у діапазоні 29–32% річних. Високий рівень ставок визначався високими ставками із залучення депозитів та високою оцінкою ризикованості кредитування з боку банків. Але в 2016 році інфляція зменшилася до 12,4%, а за 7 місяців (січень-липень) 2017 року інфляція вже становить 8,2%. Таким чином, реальна процентна ставка була в середньому понад 20%.

На розмір процентних ставок за кредитами не вплинуло навіть значне зниження облікової ставки НБУ з 22% в січні 2016 року до 12,5% у травні 2017 року. Процентні ставки за кредитами населенню мали лише незначну тенденцію до зниження: з 31,2% у січні 2016 року до 27,7% у серпні 2017 року. Це свідчить про те, що банки бачать значний ризик на ринку споживчого кредитування або просто почувають себе невпевнено за розширення цієї ринкової ніші.

Третім фактором є відсутність надійних, платоспроможних позичальників. На здатність брати нові кредити негативно впливають висока закредитованість населення та низькі реальні доходи [2].

У 2018 однією з головних загроз для банківського ринку був ризик інфляції та, як наслідок, вимушене підвищення Нацбанком облікової ставки протягом року до 18%. Таке підвищення стало відповіддю НБУ на посилення зростання цін ще 2017 року. Якби цей інструмент жорсткої монетарної політики не було використано, банки і вкладники наражалися б на значні втрати. Без такого стримування темпів інфляції в банках знецінювався би й кредитний портфель. Те саме було б і з реальною вартістю депозитів вкладників.

У підсумку: темпи росту цін знижено з близько 15% у листопаді 2017 року до 10% у листопаді

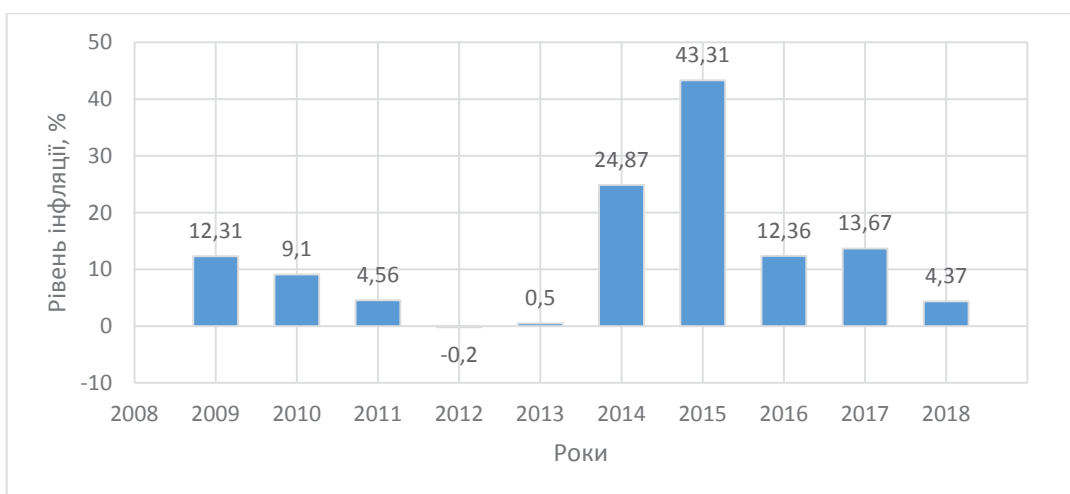


Рис. 1. Рівень інфляції, %, 2008–2018

Джерело: складено на основі [1]

2018 року. Щоправда, водночас банки були вимушені підвищити середньозважені ставки за гривневими кредитами (з 17,5% до 20,6%) і депозитами (з 9,6 до 13,3%) за 10 місяців 2018 р.

Дестабілізувати ситуацію на банківському ринку могла ще одна проблема: високі виплати за зовнішніми боргами й осіння невизначеність із траншем МВФ. Ситуацію врятувало те, що після тривалого переговорного і законотворчого процесу попередня програма фінансування була замінена на «standby agreement», а влада врешті виконала обіцянки щодо прийняття бюджету та підвищення ціни на газ.

У підсумку: золотовалютні резерви України зросли лише за листопад на 5,8% і досягли \$17,7 млрд. Це стало можливим завдяки реалізованій можливості для уряду залучити \$2 млрд через розміщення єврооблігацій та \$82,9 млн через продаж облігацій внутрішньої державної позики. Все це було би малоімовірним без позитивних меседжів від МВФ.

Ще одна надзвичайно важлива загроза ринку виникла вже наприкінці року, а саме – введення воєнного стану на частині території України. Однак це, хоч і призвело до часткового курсового стрибка і певного зняття вкладів у прикордонних областях, мало тимчасовий та обмежений за потужністю характер, у тому числі і завдяки ефективній комунікаційній політиці НБУ.

У підсумку курс долара за тиждень-два повернувся до позначки 28 грн/долар. За оперативними даними Нацбанку, істотних відтоків вкладів населення не було зафіксовано. Навіть більше, за підсумками листопада НБУ навіть зумів поповнити золотовалютні резерви на \$232,8 млн. Регулятору вдалося це зробити через чистий викуп іноземної валюти на ринку, незважаючи на вимушений продаж \$125,0 млн для задоволення попиту населення під тиском новин про воєнний стан.

Динаміка депозитів населення від початку року була позитивною і становила +6% (до 506,6 млрд грн станом на 01.11.2018 р). Проте цей ріст вкладів фізичних осіб попри не надто високі темпи характеризувався відносною постійністю. Це свідчить про стабілізацію ринку порівняно з панічними відтоками коштів з системи у 2014–2015 роках.

А от обсяги кредитів населенню зросли аж на 17,7% (до 201 млрд грн), а кредити бізнесу – на 9,7% (до 948,7 млрд грн). Причому швидке відновлення споживчого кредитування привернуло увагу НБУ, хоча цей ріст можна пояснити і простою арифметикою через низький рівень кредитування, на який воно впало під час кризи («ефектом низької бази») [1].

Стан економіки негативно позначається на розвитку банків України. Цей факт можна назвати основною причиною виникнення проблем під час

кредитування фізичних осіб, бо криза в політиці й економіці нашої держави позначається на банківській сфері. Комерційні банки, з огляду на погіршення платоспроможності клієнтів, схильні утримуватися від надання їм нових позик, що зумовлює ще тяжчий фінансовий стан як виробників, так і населення. Цьому сприяла, по-перше, жорстка грошово-кредитна політика Національного банку, яка проявляється насамперед в обов'язковості створення резервів. По-друге, помітно знизилася прибутковість кредитних операцій унаслідок того, що середні ставки за депозитами стали майже тотожними середнім ставкам за кредити. По-третє, банки не мають упевненості у результативності кредитної діяльності.

Розвиток ринкової економіки підвищує соціальне значення споживчого кредиту в регулюванні економічних процесів, які сприяють розвитку виробництва, а саме у підвищенні добробуту населення. Крім того, саме кредитування є основним напрямом діяльності комерційних банків і головним джерелом їхніх доходів. [5, с. 234–236].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведений аналіз показав, що багато причин, які пов'язані з економічною нестабільністю, погано впливають та сповільнюють розвиток кредитування фізичних осіб. Можна виділити основні з них, такі як високі процентні ставки; відсутність надійних позичальників; велика кількість проблемних кредитів. Адже все це прямим чином впливає на соціальне значення споживчого кредитування.

Звичайно, факторів значно більше. Для вирішення цих проблем комерційним банкам потрібно застосувати нові перспективні послуги, на макрорівні – національна валюта повинна бути стабільною, необхідний контроль над рівнем інфляції та обмінним курсом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Банківська система 2018: результати року / Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2018/12/14/35980298/> (дата звернення 14.12.2018)
2. Вітка Ю.В., Грищенко Т.В., Бурак Т.В. Споживче кредитування в Україні: правові гарантії та поточна практика: звіт за результатами дослідження з питань споживчого кредитування : перша хвиля. Київ : Проект USAID, 2017. 44 с.
3. Еш С.М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 400 с.
4. Закон України про кредитування фізичних осіб: Сервіс MyCredit. URL: <https://mycredit.ua/ua/blog/zakon-ukrainy-o-kreditovanii-fizicheskikh-lic> (дата звернення 04.10.2018)
5. Карасьова З.М. Проблеми та перспективи розвитку кредитування фізичних осіб в Україні. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Суми: УАБС НБУ, 2003. Т. 7.
6. Дзюблюк О.В. Банківські операції: підручник. Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2009. 696 с.